

Súlyos felelősség

VISSZHANG - LI. évfolyam 44. szám, 2007. november 2.

Szakály Sándor a KEOKH-nak az 1941-es nyári galíciai deportálásban vállalt szerepéről írt korábbi cikkemre egy hibajegyzéket tett közzé (*Nyugtázó köszönet*, ÉS, 2007/42.) megjelent válaszában. Semmi kétségem a felől, hogy ez bizonyos esetekben nagyon hasznos lehet, és a ténytudásnak nyilvánvalóan minden esetben a javára válik. Jelen esetben azonban úgy vélem, hogy az az életrajzi adat, mely szerint az 1948 májusában a Budapesti Népbíróság által halálra ítélt és 1949-ben kivégzett Pásztóy Ámon 1892-ben Vöcköndön Polczerként jött a világra; vagy az, hogy Kozma Miklóst az írásomban egy helyen tévesen kormánybiztosnak neveztem; valamint az, hogy szintén tévedésből a kamenyec-podolszkiji (és a Babij Jar-i, rovnói, dnyepropetrovszki, rigai, és még sorolhatnám) tömeggyilkost, Friedrich Jeckeln SS-Obergruppenführert Franznak neveztem, nem fedhetik el a lényegét: a magyar állam és hadereje, a magyar királyi honvédség felelősségét több ezer Magyarországról a megszállt Galíciába deportált zsidó legyilkolásában.

Akkor most újra csak ténytudóan a magyar állam és haderő felelősségéről a kamenyec-podolszkiji tömeggyilkosságban. A Szakály Sándor által idézett mértékadó szakirodalom - Randolph L. Braham és Stark Tamás - egyébként részletesen foglalkozik e témával is. Braham például a KEOKH felelőssége mellett kiemeli Bartha Károly honvédelmi miniszter és Werth Henrik vezérkari főnök szerepét az ún. "hontalan" zsidók 1941-es deportálásának előkészítésében (Randolph L. Braham: *A népiirtás politikája*. Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 1997. I. kötet, 199. o.). Braham művére támaszkodva Stark is leszögezi, hogy "az állampolgársággal nem rendelkező zsidók Galíciába történő kiszállítását Kozma Miklós, Kárpátalja kormányzói biztosa, valamint Werth Henrik vezérkari főnök és Bartha Károly honvédelmi miniszter is szorgalmazta, de a konkrét döntést Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter hozta meg. A KEOKH feladata az előkészítés, nevezetesen a deportálandók listájának összeállítása volt". (Stark Tamás: *Zsidóság a vészkorszakban és a felszabadulás után, 1939-1955*. MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1995. 14. o.) Karsai László szerint viszont éppen Werth kezdeményezte az akciót - amire egy 1941. július 7-én kiadott parancsa alapján következett -, és ő szerezte meg ehhez Bartha és Kozma támogatását. (Karsai László: *Holokauszt*. Pannonica Kiadó, Budapest, 2001, 228. o.).

Arról, hogy a KEOKH vezetői milyen szerepet szántak intézményüknek az 1930-as évek első felétől kezdve a Magyarországon élő külföldi és hontalan zsidók nyilvántartását, majd 1941-től kezdve deportálását tekintve, első kézből való információkkal rendelkezünk: a Magyar Országos Levéltárban őrzött KEOKH-iratokkal.

A következőkben mindössze egyetlen tipikusnak tekinthető eset ismertetésére szorítkozom, a KEOKH-iratok között még számos hasonló olvasható. A KEOKH már 1933-ban, Hitler hatalomra jutásának évében kitüntetett figyelemmel kísérte a Németországból menekülő zsidók esetleges magyarországi bevándorlását. A határszéli rendőrkapitányságok folyamatosan jelentették a határon észlelt mozgást, valamint a Magyarországra érkezettek tevékenységét. Az osztrák-magyar határhoz közeli Sopronból érkezett jelentés 1933. szeptember 23-án kelt. "A külföldi menekült zsidók esetleges beözönlését, a németországi eseményekkel kapcsolatban, Hitler uralomra jutása óta állandóan éber figyelemmel kísérem" - írta Sopron rendőrkapitánya a KEOKH-nak (M. kir. rendőrség soproni kapitánysága jelentése a KEOKH-nak külföldi menekült zsidók letelepedésével kapcsolatban, 1933. szeptember 23., OL, K491, 1. cs.).

A KEOKH tevékenységét, különösen a külföldi zsidók nyilvántartását a magyar kormány illetékes miniszterei és Horthy kormányzó is élénk figyelemmel kísérték. Kozma Miklós belügyminiszter 1936. április

7-én arról értesítette a KEOKH-ot, hogy bemutatta Horthynak a Magyarországon tartózkodó külföldiekről készített 1935-re vonatkozó KEOKH-kimutatást, mely szerint az év végén 78 438 külföldi tartózkodott az országban, közülük 11 365 volt zsidó (pontosabban izraelita vallású). Kozma tájékoztatása szerint Horthy a találkozón az iránt érdeklődött, hogy a "még mindig aránytalanul nagy részt tevő 11 365 izraelita közül az utolsó 15 évre visszamenőleg melyik évre mennyi esik". Kérdezte továbbá azt is, hogy a külföldi állampolgárok Magyarországon hogyan telepedtek le, és hogyan szereztek magyar állampolgárságot. Horthy végül javasolta, hogy "nem lenne-e célszerű az ország területén már letelepedett keleti, úgynevezett galíciai zsidók letelepedési engedélyeit újabb revízió alá vonni, s közülük a nem kívánatos és illetve [sic!] a magyar közgazdaság számára nélkülözhető elemeket az ország területéről kiutasítani". (Kozma Miklós belügyminiszter leirata a KEOKH-nak, 1936. április 7., OL, K491, 1. cs.)

Kozma belügyminiszter 1936. május 11-én készült el a KEOKH kimutatásait tartalmazó újabb jelentésével, melyben válaszolt Horthy kérdéseire. A jelentést Vértessy Sándor, Horthy kabinetirodájának főnöke kapta kézhez. (Kozma Miklós belügyminiszter jelentése vértessaljai dr. Vértessy Sándornak, a Kormányzó Úr Ő Főméltósága Kabinetirodája Főnökének, Budapest, 1936. május 4., OL, K149, 1936, 5. sz.). A jelentésből kiderül, hogy a magyar hatóságok az I. világháborút követően szinte azonnal megkezdték a "nemkívánatos" külföldi zsidók kiutasítását az országból. 1920 és 1935 között 7101 ilyen zsidót utasítottak ki. Kozma azonban megjegyezte, hogy a valóban kiutasítottak száma ennél jóval több volt, mivel 1920/1921 folyamán a hatóságok számos zsidót szabályos kiutasítási véghatározat nélkül utasítottak ki Magyarországról, akik ezért semmilyen nyilvántartásba nem kerültek be. Már a KEOKH működésére eső években, 1931 és 1935 között, a hatóságok összesen 1504 külföldi állampolgárságú zsidót utasítottak ki Magyarországról, miközben összesen 858 frissen érkezett kapott lakhatási engedélyt.

Kozma jelentésében azt is összefoglalta Horthy kormányzónak, hogy - legalábbis az ő értelmezésében - miért jött létre a KEOKH, és milyen módszereket alkalmazva teljesíti feladatát. A KEOKH "felállításának célja az volt, hogy az elsőfokú hatóságok idegenrendészeti tevékenysége egységes irányítás és ellenőrzés alá kerüljön s ezáltal a nemkívánatos külföldi állampolgárok itteni letelepedése (beszivárgása) megakadályoztassék" - írta Kozma. Hogy a belügyminiszter és a KEOKH valójában kiket tartott "nemkívánatos külföldi állampolgár"-nak, a következő mondatokból egyértelművé válik. Kozma ugyanis így folytatta: a KEOKH "ebbeli hivatásának általánosságban úgy igyekszik megfelelni, hogy a letelepedni szándékozó izraelita vallású külföldi állampolgárokkal szemben minden esetben a fennálló törvények és törvényes rendelkezések legszigorúbb mértékét és magyarázatát alkalmazza és mindent elkövet, hogy a letelepedést a lehetőség és törvényesség határai között megnehezítse, illetve megakadályozza". Egyetlen "nemkívánatos" csoport létezett tehát a magyar Belügyminisztérium, és egyáltalán a külföldiek bevándorlásával foglalkozó hivatalnokok számára: a zsidók.

A jelentés utolsó részében Horthy kifejezett érdeklődésére válaszolva Kozma a keleti zsidók kiutasításának lehetőségeire is kitért. E szerint a KEOKH "az úgynevezett keleti (lengyel és orosz) zsidók lakhatási engedélyeit (...) már revízió alá vette s mindazokat, akiknek kiutasítására az érvényben levő törvények és törvényes rendelkezések keretei között mód nyílott, az ország területéről eltávolította". Kozma ezt követően a kiutasítás nehézségeiről is beszámolt a kormányzónak: "az országban letelepedett keleti zsidók legnagyobb része - elenyésző csekély kivétellel, miután újabb beszivárgás nincs, újabb letelepedés pedig alig van - már évtizedek óta lakik itt, s így kiutasításukra - hacsak egyikük-másikuk a büntetőtörvényekkel nem jön ellentétbe vagy ellene közbiztonsági és állambiztonsági szempontból kifogás nem merül fel - a törvényes keretek között mód alig kínálkozik, kiutasításuk esetén pedig eltávolításuk legtöbb esetben nem vihető keresztül, mert állampolgárságukat az illető állam nem ismeri el, s részükre útiokmányt nem ad". Akiknek állampolgárságát pedig az adott állam nem ismerte el, Magyarországon hontalanná vált. Ez történt például a még az I. világháború éveiben Magyarországra menekült orosz állampolgárok többségével, akiknek állampolgárságát a Szovjetunió nem ismerte el.

Legfelsőbb kormánykörökben tehát már 1936-ban felmerült annak a lehetősége, hogy a magyar állam számára "nemkívánatos" zsidókat, olyanokat is, akik már régebben letelepedtek az ország területén, ki

kellene utasítani, ezzel egyébként csupán követve a már eddig is bevett gyakorlatot. Mindezek az intézkedések természetesen nem szerepelnek a magyarországi idegenrendészeti szerv létrehozásáról rendelkező törvényben (1930: XXVIII. tc.) és a Szakály Sándor által hosszan idézett végrehajtási rendeleteiben sem. A "nemkivánatos" zsidók deportálására Horthynak, Kozmának, a KEOKH tisztviselőinek és még sokan másoknak 1941 nyaráig kellett várniuk. Addig, amíg Magyarország 1941 júniusában belépett a háborúba, és a megszálló magyar csapatok először álltak olyan területen, Galíciában, amely nem tartozott a trianoni békekötéskor elvesztett régiókhoz. Ezzel alkalom nyílt arra, hogy a történelmi Magyarország határain kívülre deportálhassanak zsidókat.

Végül néhány szó a magyar hadsereg felelősségéről. 1941 nyarán a galíciai áttelepítésre, valójában deportálásra szánt zsidókat a KEOKH a határhoz közeli Kőrösmezőn gyűjtötte össze. A Kőrösmezőn létrehozott táborból viszont a magyar katonaság telepítette át a megszállt Galíciába a zsidókat. A honvédség szerepét a kitelepítést végrehajtó Kárpát-csoport ún. anyagi helyzetjelentései egyértelműen igazolják. Ezek szerint a magyar katonaság 1941. július 21-én már mintegy 2000 zsidót kiszállított Magyarországról. Az augusztus 9-én kelt jelentés szerint aznap estig összesen 12 711 zsidót telepítettek ki. (A Hadtörténelmi Intézet Levéltárában őrzött dokumentumokban szereplő adatokat Karsai László közölte. Lásd Karsai, Holokauszt, 231. o.)

Legfelsőbb kormánykörök támogatását élvezve tehát a KEOKH az 1930-as évek folyamán nyilvántartásba vette, majd 1941 nyarán összegyűjtötte a magyar állam által "nemkivánatosnak" minősített zsidókat, akiket magyar katonák szállítottak át a megszállt Galíciába. Ott aztán 1941 augusztusában többségüket Kamenyec-Podolszkijnál, másokat pedig 1941 őszén különböző galíciai gettóknak német egységek és ukrán milicisták halomra gyilkolták. Azt hiszem, a korabeli magyar politikai és katonai vezetés felelőssége, súlyos felelőssége ez esetben megkérdőjelezhetetlen.

Frojimovics Kinga